

OZON QATLAMI VA UNING BIOLOGIK JARAYONLARDA AHAMIYATI

Ollaberganova Nasiba Ismoilovna¹

¹ Tel : (+998-97)-791-77-13

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5813647>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 20-Dekabr 2021

Ma'qullandi: 25-Dekabr 2021

Chop etildi: 30-Dekabr 2021

KALIT SO'ZLAR

Ekologiya, atmosfera, ozon, UB, biologik qalqon, stratosfera, HFU, OEM

ANNOTATSIYA

Quyosh radiatsiyasining erga etib kelishi ning kuchayishi natijasida dengiz hayvonlari va osimliklari orasida olimning ortishiga ,qurilish ashyolarining xizmat muddatining qisqarishiga, qishloq xojaligi ekinlarining hosildorligini kamayishi, insonlarda immun tizimining zaiflashiga olib keladi.

Kirish.

- Ozon qatlami Yer Atmosferasining bir qismini tashkil etadi. Bu qatlam quyoshning qattiq ultrabinafsha nurlarining qariyib 93-99%ni tutib qoladi, aaks holdaushbunurlanish

sababli Yerda hayot qolmaydi. Ozon qatlami asosan stratosferaning pastki qismidr, yer sathidan 10-50 km baland likda joylashgan. 3,5 mm li juda yupqa plyonka shakliga ega.

- Keyingi ikki asrda insoniyat tamaddulining jadal rivojlanishi, sanoatning gullab-yashnashi natijasida abiatda yetkazilgan jiddiy talofatlar ozon qatlamining yemirilishiga sabab bolmoqda. Avtomobillar, zavod- fabrikadan chiqadigan zararli tutunlar, turli

maishiy texnika vositalarida faol ishlatilayotgan frion singari ayrim moddalar ozon qatlamining yemirilishiga sabab bolmoqda. Bundan tashqari, Vulqonlarning uygonishi, yer qaridan gazlarning ajralib chiqishi ham tuynuklarning kengayishiga olib kelmoqda.

- 1 —rasm

Havoning ifloslanishi

Ozon qatlamining ahamiyati

Ozon qatlami oksigen gazidan iborat bir qatlam bʻyilib, yer sathidan 25 kilometrdan to 40 kilometr balandligida seziladi. Azon yunoncha (anqiydigan) azon malekulalari (O_3) dan hosil bolgan har bir kislrodning 3 ta otomidan iborat gaz. Garchi hozirda atmosfera havosida ozon juda oz qismni tashil etsada uning ahamiyati benihoya kattadir.

- Oqsil va nukulin kislatalarni yemiruvchi qatiy ultra binafsha nurlanishini ushlab qoladi,
- Ob-havoning qisqa muddatli va lakal ozgarishlarini belgilaydigan muhim iqlimiy omil,

- Butun atmosferda sayyoraviy issiqlik va serkulyar jarayonlarning hususiyatlarin tartibga solidi.
- Quyosh nulanishini yuta turib va energiyani boshqa gazlarga uzata turib ozon strotosferani isitadi.
- Ozon qatlami insonlar uchun "bologik qalqon" ham dir.

Bu najotbaxsh gaz Yer sayyorasini quyoshning ultrabinafsha nurlari va boshqa zararli nurlardan himoya qiladi. Shuningdek ozon qatlamining yemirilishi zararli nurlarning ayovsiz yerga yogilishi va shu bilan birga iqlim ozgarishlariga ham sabab bʻylishi mumkun.

2-rasm

Ekologiyani buzilishi

Ozonda tuynuklarning hosil bolishi oqibatida quyidagi muammolar kelib chiqmoqda:

- quyosh radiatsiyasi YER yuzigacha yetib kelmoqda,
- insonlarda teri saratoni bilan kasallanish oshib bormoqda,
- immunitet tizimida susayish kuzatilmoqda,
- kozlar zararlanmoqda,
- hosildorlik pasayib bormoqda va h.

Ekologik xavfni oldini olish maqsadida 1985-yilda dunyoning 147 mamlakati ishtirogida azon qatlamini muhofaza qilish togrisidagi VENA konvensiyasi qbul qilindi. Oradan 2 yil otgach 1987 yil 16-sentabrda 36 mamlakat vakillari tomonidan ozon qatlamini buzuvchi moddalarni ishlab chiqarishni cheklash yoki butunlay toxtatib qoyish togrisida hujjat imzolangan. 988 yilgi "Ozon qatlamini qutqaraylik " shiori ostida Londonda Xalqaro anjuman otkazildi. Ishlab chiqariladigan maxsulotlarni bosqichma-bosqich qaytirish belgilab olingan. Shunday tadbirlar izchillik bilan amalda oshirilsa,

sayyoramizdagi hayot qalqoni butunligini tiklashi mumkin.

Inson tomonidan atmosferaga chiqarilgan xlor, ftor, uglerodlar va boshqa OYM strasferga kotarilgach quyoshning qisqa tolqinlar ultra binafsha nurlari tasiri natijasida hlor atomlari malekuladan ajralib chiqadi. Hlor oz navbatida azon malekularini parchalaydi. Lekin bu jarayonda ozi hech qanday ozgarishga uchramaydi. HFU lar otmasferada 74 yildan 111 yilgacha yashaydi. Shifokorlarning fikricha 1% ozon yoqolganda yer yuzida katarakttta hastaligi 150 ming tagacha ortadi. Teri raki 2.6 % ga kopayadi. Inson imon tizimi zayiflashishi bilan bogliq kasalliklar soni oshadi. UB nurlanishdan faqatgina odamlar emas boshqa jonzodlar ham aziyat chekadi. Ozon qatlamining yemirilib borishida faqt frion gazlarining emas balki insonning tabiyatga bolgan tasirining ortib borishi sabab bolmoqda. Hozirgi kunda fan texnologiya rivojlanib texnikada chiqayotgan va zavod fabrikalardan chiqayotgan gazlar butun insoniyat va osimliklar, hayvonotlar olamiga kata havf tugdirib turibdi.

Transport vositalarining kopayish yer ostidan neft, tabiiy gazlarni chiqarilishi, havoni chiqindilar ummoniga aylantirilishi sabab bolmoqda. Shuningdek ular azon qatlamining ham yemirilishiga sabab bolmoqda.

Vulqon otlashi jarayonida tarkibida oltin gugurt bor bolgan gazlar, sovutkich uskunalari, havo almashtirish qurulumalari, qizenfeksiya va medsina jihozlarining ishlatiladigan ayrazollar hamda boshqa koplab ishlatiladigan hlor,ftor,uglerod va brom,hlor,uglerod qatlamini yemirilishi moddalar sirasiga kiradi. Hlorning bir otomi azonning 100 ming malekulosiga tasir etish ozi hech qanday ozgarishga uchramagan holda azon malekulalarini birma-bir parchalaydi. Hisob kitoblarga qaraganda bitta kosmos aparati parvozi davomida 10 ming tonnage yaqin azoan qatlamiga tasir etuvchi moddalar chiqarilmoqda.

Xulosa :

Yoshlarimizga Ozbekistonning barqaror rivojlanishi, mamlakatimiz aholisining manan boy va soglom hayotini taminlash, faqatgina ekotizimlarni saqlash, atrof muhit musaffoligini taminlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ularni qayta tiklash, mavjud ekologik muammolarni hal etishga jamoatchilikni keng jalb qilish orqaligina erishimiz mumkindir.

Dunyo miqyosida azon qatlamini tiklash boyicha korilayotgan chora tadbirlar besamar ketayotgani yoq. jahon metralogiya tashkiloti va BMT ning atrof

muhit boyicha dasturi hamkorligida otkazilgan taxlilargga kora 2050-yilda Arktika, 2065-yilga kelib Antraktida ustidagi azon tunikalari toliq tiklanishi kutilmoqda.

1987 yil 16-sentabrda 36 mamlakat vakillari tomonidan ozon qatlamini buzuvchi moddalarni ishlab chiqarishni cheklash yoki butunlay toxtatib qoyish togrisida hujjat imzolangan. 988 yilgi "Ozon qatlamini qutqaraylik " shiori ostida Londonda Xalqaro anjuman otkazildi. Ishlab chiqariladigan maxsulotlarni bosqichma - bosqich kaaytirish belgilab olingan. Shunday tadbirlar izchillik bilan amalda oshirilsa, sayyoramizdagi hayot qalqoni butunligini tiklashi mumkin.

50-modda: Fuqarolar atrof tabiiy muhitga ehtiyptkorona munosabatda bolishga majburdirlar.

55-modda:Yer, yerosti boyliklari, suv, osimlik va hayvonot dunyosi hamda hamda boshqa tabiiy zaxiralar umummilliy boylikdir , ulardan oqilona foydalanishzarur va ular davlat muhofazasidadir.

Yer - Quyosh sistemadagi Quyoshdan uzoqligi jihatidan uchinchi orinda turadigan sayyora.

Global miqyosida ozon qatlamini emiruvchi moddalardan kundalik hayotimiz,sanoat va qishloq xojaligi masqsadlarida foydalanishning bosqichma- bosqich toxtatilishi natijasida ona zaminimizning himoya qatlami qayta tiklanmoqda ("Science"jurnalida yoritilgan malumot).Sodda qilib aytganda ozon yerning soyobonidir .

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bullock P., Brisco B., Hirose T., 2000. Remote Sensing for Improving Crop Management. Proceedings, First International Conf. on Geospatial Information in Agriculture and Forestry. Lake Buena Vista, Florida, USA. June 1-3/98. ERIM International. Vol. II: 487-494.
2. Campbell J.B., 1996. Introduction to Remote Sensing. Guilford Press, New York.
3. Chapin III F.S., 1991. Integrated responses of plants to stress. Bioscience, 41: 29-36.
4. Masoni A., Ercoli L., Mariotti M., 1996. Agroclimatology: Spectral properties of leaves deficient in Iron, Sulfur, Magnesium and manganese. Agronomy Journal, 88: 937-943.
5. Moran M.S., Inoue Y., Barnes E.M., 1997. Opportunities and limitations for image based remote sensing in precision crop management. Remote Sensing of Environment. 61: 319-346.
6. Wiegand C.L., Richardson A.J., 1990. Use of spectral vegetation indices to infer leaf area, evapotranspiration and yield: I. Rationale. Agronomy Journal, 82: 623-629.
7. Yoder B.J., Pettigrew-Crosby R.E., 1995. Predicting nitrogen and chlorophyll content and concentrations from reflectance spectra (400-2500nm) at leaf and canopy scales. Remote Sensing Environment, 53: 199-211.